

Mehmet Sümer Şiiri İçin Mukaddime

-Bir Flanör Tavrı-

Mehmet YILMAZ

Çevre izlenimleriyle düşünce üreten kişinin gördükleri, sıradan gözün gördüklerinden değerlidir. Flanör, sadece ‘aylak/avare gezen’ değildir. Ünsal Oskay’ın çevirisiyle kelimeye yaklaşacak olursak aynı zamanda ‘düşünür gezer’dir.¹ Gördükleriyle düşünen ve fark edilmeyeni fark eden rahatsız bilinç formudur flanörün sahip olduğu. Uyumsuzluğu biraz da bundandır. Kenarda kalır ve kalabalıkları, içindeki durumların oluşumuyla seyredir.

Şair, herkesten önce fark eden kişidir. Sahip olduğu farklı yaratılış ona sıra dışı bir öngörü bahşetmiştir. Herkesin yaşadığı değişimi, değişim daha oluş hâlindeyken görür ve uyarır. Şairin, yürüyen düşünce (flanör) olarak değerlendirilmesi bu özelliğinden kaynaklanır. Kâhinlik midir bu? Şair bu farklı bakış açısını nasıl kazanır?

“Şair, toplumsal gerçeğin özünü değilse bile insan ilişkilerinin çeşitli düzeylerdeki gerçekleştirilme pratiklerini, başka bir söyleyişle, toplumsal kuruluşun egemen yaşama stilini, biçimini, ancak sınırda yaşayarak, verili değer yargılarına uzak durarak, ortak yaşamın ve reel-durumun sürmesini sağlayan onaşmanın önermelerinden kuşkulananarak görebilir.”²

Sosyal hayatın içindeyken dışında olabilmeyi başaran bilinç, sıradanlığın dışına çıktığı için herkesin görmediğini görendir. Flanör tavrın en belirgin özelliği bu olsa da sosyal değerleri reddetmekle sosyal değerlerin kenarında durmak birbirine karıştırılmamalıdır. Flanörün yalnızlığı yapıcı bir içerik taşır.

Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı değişimde; popüler kültür, hedonizm, medya merkezli algı uyarlamaları, kültür endüstrisi gibi konulara sosyologlardan önce dikkat çeken, itiraz geliştirenler de şairlerdir. 80 sonrası Türk şiiri üzerine yapılacak ayrıntılı bir inceleme bunu ortaya koyacaktır. Eğlence merkezli gelip geçiciliği, her şeyin anında buharlaştığı ve kalabalıklara unutmaya endekli bir belleğin hediye edildiği sosyal ortam bugün de bütün hızıyla sürmektedir.

1 Ünsal Oskay, *Walter Benjamin’in Baudelaire Üzerine Çalışmaları*, A. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, Yıllık, VI, Ankara, 1981, s. 437-501.

2 Ahmet Oktay, “Verili Toplumsal İlişkiler Ortamında Düşünür-Gezer Olarak Şair”, *İmkânsız Poetika*, İthaki Yayınları, 2008, İstanbul, S. 276.

Göz Gürültüsü'nde³ dikkat çeken ilk şey, şairin tüketim toplumunun yaşam şekline karşı geliştirdiği itirazlardır. Düşünür/gezer olarak şairin gördükleriyle eleştirel bir bakış açısı oluşturması *Göz Gürültüsü*'nün en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkıyor. Mehmet Sümer'in flanör tavrı, kültür endüstrisi ve hedonizmin sosyal yapıdaki boyutlarını bir şairin gördükleri üzerinden sorgulama açısından önem taşımaktadır. Eserde yer alan yirmi dokuz şiirin neredeyse tamamında hedonist algıya karşı duruş hâkim. Tüketim toplumu, hedonizm, kültür endüstrisi gibi kavramların kent hayatıyla birlikte ortaya çıktığı düşünüldüğünde, Sümer'in aynı zamanda kent yaşantısına karşı eleştirel bir bakış oluşturduğu da söylenebilir.

Bu doğrultuda eleştirel bakışın düşünce üreterek ilerlemesi eserin ilk şiirinden itibaren hissedilmektedir. "Umarsız Sayrının Söylediği" başlığı ile sunulan birinci bölüm, farkında-bireyle, sıradan-toplum arasındaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır. Şiir "*Dinleyin!*" (s. 11) hitabıyla başlamaktadır. Bu hitap kalabalıklara, sizin görmediğiniz, fark etmediğiniz veya bilmediğiniz bir şey söyleyeceğim anlamı taşır. Şairin bildiği ve söylemek istediği bir şey var, fakat önce farklılık ortaya konuluyor. Sıradan kalabalığın sahip olmadığı rahatsızlık tanımlanıyor:

*"benimse sözcüklerde atıyor nabzım
Kalbim bir alev topu ağzımda"* (s. 11)

Eğer kalbinizi bir alev topu gibi ağzınızda taşıyorsanız, göremezsiniz. Sayrılık bundan kaynaklanıyor aslında. Ve şair kalabalıklara görmediklerini gösteriyor:

*"yürüyor kentler görüyor musunuz
Karıncaların yürüdüğü ıslak toprakta
Hırçınlık çiçekleri bitiyor tenhalarda
Yıkılışı duyuluyor inleyen bir ağacın"* (s. 12)

Şiirin temelinde kent hayatının eleştirisi, kaybolan değerlerin ardından yakılan ağıt yer almaktadır. Baudelare'den itibaren modern şiir, modernizmin eleştirisi-dür. Sanayi devrimi sonrası yaşanan baş döndürücü değişim, kuralların acımasızca yıkılışı, insanlığı manevi bir boşluğa sürüklemiştir âdeta. Teknolojik gelişmeler hayatı kolaylaştırırken iç yapıyı inşa edememenin acı neticeleriyle birlikte maddi zenginliği getirir. Kent hayatı, medyanın şekillendirdiği popüler kültürle birlikte, sadece tüketim endeksli, ömrünün merkezine geçim derdini ve daha da zengin olmanın yollarını arama kaygısını yerleştiren bireyler yetiştirmiştir. Nereden geldiği önemli olmadığı için nereye gittiği de pek önem taşımayan büyük bir kalabalığın içinde farkında/bilinç olmak hastalıktır. Tüketim toplumu, meydana getirdiği yeni hayat algısıyla, "*mal denilen fetişe hangi dinsel tören kurallarıyla tapılacağı*"⁴ da belirlemektedir.

3 Mehmet Sümer, *Göz Gürültüsü*, Hece Yayınları, Nisan 2014, Ankara. (Alıntılar bu baskıdan yapılacaktır.)

4 Walter Benjamin; *XIX. Yüzyıl'ın Başkenti Paris*, Pasajlar (çev. Ahmet Cemal), YKY, İstanbul, 2001, S. 95.

Mensup olduğu toplumun köklerinden kopan birey, kaynağını bulamaz. Geleneksizleşme, anlam sorgusunu da beraberinde getirir:

*“ey kadim surlar yalnız ağaçlar eski sandıklar
Bir umar vardır elbet eskil belleğinizde
Söyleyin ne sağaltır sancıyan beni bu umarsız illetten
Kimin ayaklarına kapansam tutunsam kimin ellerine”* (s. 16)

Rüya Fragmanları başlığı altında sunulan dokuz şiirde, şairin flanör tavrı daha da netleşir. Bu sefer seyir içten dışa doğru açılmaktadır. İçe kapanan bireyin endişeleri, vehimleri görülür. *Rüya Fragmanları*’nda bireyin iç âlemindeki rahatsızlık etkileyici imgelerle işlenmiştir:

*“geçimsiz değilim geçip gittim aranızdan
sözcükler biriktirdim kimseye yararı yok
etkili değilse sözüm dalgınlığımdan
ki kaç akşam taş attım göllere boşuna
boşuna halkalandım çelimsiz bir hayattan
sislerin ve gizlerin ortasında yansıyan
dünyam, bir rüyadan artakalan”* (s. 31)

Görülenlerin verdiği rahatsızlık, iç âlemden meydana gelen boşlukla derinleşmektedir. Şairin olumsuzluklara karşı çaresizlik hissi bu mısralarda oldukça belirgin. Şiirin işlevi içinde gerçekleştirilen sadece durum tespitidir. “*Sözcükler biriktirdim, kimseye yararı yok*” Gerçekten böyle midir? Sözcüklerle tasvir edilen şey, kimseye yarar sağlamamakta mıdır? Oysa şairin bu gürültüyü göstermesi bile yeterlidir. Çünkü flanör “*kentin metinsel arşivi*”ni oluşturur.⁵ Yakaladığı anlık görüntüler bütünü algılanmasında hayati öneme sahiptir.

Şehir Düşleri, kentleşmenin sosyal yapı üzerinde meydana getirdikleri hasarlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kentleşme, insanın bütünden kopup bireye dönüştüğü geniş bir mekân yaratır. Bireyselleşme ise bütünü parçaya dönüşmesi ile birlikte insan için birçok iç rahatsızlığı beraberinde getirmiştir. *Şehir Düşleri*’nin geneline hâkim olan karamsar hava, iç huzursuzluğun ve dünyada kendine ait bir yer bulamayan insanın yansımalarıdır. Karanlık, hüznün, haykırış, boğulmak... gibi kelimeler kent hayatını saran genel manzarayı yansıtır:

*“hüznün elleri bir kement dolandı boynuma
Düğümledi boğazımda haykırışlarımı
Boğuldu içimde boğulan bir lif gibi
insanlık”* (s. 34)

5 Nilnur Tandıçgüneş, “Kent Kültüründe Modernizm ve Sonrası ‘Gözlemleyen Özne’ Olarak Flanörü Yeniden Okumak”, *Flanör Düşünce*, derleyen: Hüseyin Köse, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 97-136.

İnsani değerlerin kaybı, modern kent bireyinde bir tedirginlik, korku meydana getirmektedir. Turgut Uyar'ın "Geyikli Gece" şiirinden bu yana kentleşmeyi ele alan şiirlerde bu korkunun hâkim olduğu söylenebilir. "*Düşün ki boğuyor beni bu şehrin düşleri*" (s. 35)

Sessizlik isteği, gürültüden ve kalabalıktan kaçış bu sebeple tenhaya çekilme ve bunu gerçekleştirirken de tabiata ait unsurlara sığınma isteği hem "Göz Gürültüsü"nde hem de "Yüzüm Taşra" başlıklı şiirde açıkça görülmektedir. "Göz Gürültüsü", düşünür/gezerin gördüklerinden duyduğu rahatsızlığı ortaya koyan bir şiir. İlk mısradan itibaren okura hissettirilen memnuniyetsizlik, görsel kültürün uyarıcı bombardımanına maruz kalan bireyin rahatsızlığını imliyor. "*teselliden başka şeye yaramadı gördüğüm*" (s. 32) Söz konusu olan gördükleriyle teselli olan birey değil elbette. Belki gördükleri gibi olmamanın tesellisidir. Çünkü görülen şeyler, tüketim toplumunun rengârenk ışıltıları, dünyaya karşı duyulan rahatsızlığı artırmaktadır. "*Dünya, dışıme göre değilmiş, anladım.*" (s. 32)

İnsanı tek tipleştiren kent hayatı bireyselliği ön plana çıkarırken aynı üretimin ürünü olan birbirine benzer hayatlar doğurmaktadır. Özgür zaman kavramının ortadan kalktığı ve herkesin aynı saatlerde, aynı yerlerde olmak zorunda olduğu mesai kavramı çerçevesinde farklılığı yakalamak da zaten mümkün değildir. Şairin dikkat çektiği şey budur aslında. Beni diğerlerinden farklı kılan şeyin peşinde olmak. Elbise metaforuyla anlatılan durum bunu gösterir:

*"okyanusta yüze yüze kaybolmak isteyen bir adam
Elleri kirletilmemiş bir sessizliğin derinliğinde
Bütün elbiselerinden soyunmuş bir tek elbise var üstünde
Bütün elbiselerin bir tek elbiseye dönüştüğü yerde
Acıdan başka neye güvenebilir insan"* (s. 33)

Huzursuzluğun muhteşem kıyısında gelip duruyoruz yine. Bize insanlığımızı hatırlatan en değerli duygu, acıdır. Zevke dayalı hayat anlayışının yerine güvenilecek en güçlü unsur olarak acı sunuluyor.

Dilin Mimarı: Şairin Kelime İşçiliği

Dil içinde yeni bir dil inşasına girişmek, dili yüceltmek adına şairin belki de en meşakkatli uğraşısıdır. Son olarak mısra yapısı ve kelime seçimi açısından Mehmet Sümer şiirine göz atılacaktır. Mısranın tek bir sestem oluşması, şiirin yapı ve içerik bütünlüğü açısından büyük önem taşıyor. Ahenk meselesi olarak görülmesinin ötesinde şiir için vazgeçilmez olan bütünlük, içerik ve yapının uyumluluğu ile sağlanabilir. Şairin dili yontma kabiliyetini belirleyen unsur da budur.

Mehmet Sümer kelime seçiminde oldukça serbest hareket ediyor. Herhangi bir takıntısı yok. Aynı şiirde umar, sayrı, yılkı, tanrısal, eskil, esrik gibi kelimelerle zifirî, vaha, kadim, illet gibi kelimeleri bir arada kullanıldığını görmek mümkün. Önemli olan şeyin ahenk olduğu düşünülduğünde kelime seçimindeki serbestlik yerinde görülebilir. Şair, “umarsız sayrının söylediği” diyor, “umarsız hastanın söylediği” dese, “s” sesinin tekrarından oluşan aliterasyonu, kulağa hoş gelen tınıyı yakalamak zorlaşacak. Şu dörtlükte “eski” kelimesinin kullanımındaki farklılığa dikkat edelim:

“ey **kadim** surlar yalnız ağaçlar **eski** sandıklar
bir umar vardır elbet **eskil** belleğinizde
söyleyin ne **sağaltır sancıyan** beni bu **umarsız** illetten
kimin ayaklarına kapansam tutunsam kimin ellerine” (s. 16)

“eski sandık-eskil bellek”. Eskil, sözlükte “Eski Çağ denilen tarih dönemleriyle ilgili” anlamı taşıyor. Eski bellek denilse, evet aynı anlamı vermez, ancak anlamdan ziyade “l” seslerinin uyumu ve sağladığı ahenk, şiirin yapısı için daha önemli gibi görünüyor. “sancı”nın iyileşmesi veya dinmesi yerine “sağal”ması da bundan olsa gerek.

İmgenin cümle içine yerleştirilerek verilmesi, mısra yapısının sağlam olmasında büyük önem taşıyor. Sümer, anlamı tek bir cümle içinde, birbirine bağlı mısralarla sunduğundan dolayı kopuklukla karşılaşılmamaktadır. *Göz Gürültüsü*’nden alınan şu bölüm mısraların anlam açısından birbirine bağlılığına iyi bir örnek teşkil ediyor. Yaygın imgenin kullanıldığı bağlı mısralar tek bir cümle olarak da düşünülebilir:

“*bilirim, örneğin bir deniz kıvılcığında
Ölü bir toprak birden canlanır gibi
Uzun sürmüş bir kışın ardından birden canlanır gibi
Bir halkın uyandığını o göz gölüyle
Bütün pencerelerden ve kapılardan taşarak gelen
Son perdesi yalnızlığımızın*” (s. 33)

Şiir bir bilinçsizlik hâlinin, kendinden geçmenin dışavurumudur. İlk mısranın uğultu hâlinde, bir sarhoşlukla gelmesi bunu gösterir. Mehmet Sümer şiirini okurken Mallarme’nin bahsettiği bilinçdışına çıkarak ilk mısranın oluş hâlinde vücuda gelmesini pek çok şiirde görmek mümkün. Özellikle *Göz Gürültüsü*, *Yüzüm Taşra*, *Biten Bir Mevsimin Ardından* şiirlerinde dilin oluş hâli daha net sezilmektedir.

Göz Gürültüsü, bir sessizlik isteğinin eseridir. Kalabalık kentlerin insanı boğan kasvetli havasına karşı söylenmiş bir itiraz. İnsan için, umudu ve acıyı, yani insani olanı hatırlatan bir ilk eser.